

VALTAKUNNALLISET TEEMAT EU-OHJELMAKAUDELLE 2021-2027

Valtakunnallinen teema	2.1. Erityistavoite: Energiatehokkuustoi- menpiteiden edistäminen ja kasvihuonekaa- supäästöjen vähentäminen (ET 2.1.) Energiatehokkuus ja kasvihuonekaasu- päästöjen vähentäminen
Välittävän toimielimen yhteyshenkilö(t)	Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus: Paula Alho, paula.alho@ely-keskus.fi , 0295 037 284
Koordinaatiohankkeen yhteyshenkilö(t)	Olli Voutilainen, olli.voutilainen@luke.fi , 029 532 2402
Ministeriön/ministeriöiden vastuuhenkilö(t)	Ympäristöministeriö: Eeva Alho, eeva.alho@gov.fi , 0295 250 011 Ulla Äänismaa, ulla.aanismaa@gov.fi , 0295 250 428
Toteutusaika	1.11.2021-31.12.2027
Rahoituskehysarvio, julkinen rahoitus (EU+valtio+kunta ja muu julkinen rahoitus)	11,5 milj. euroa

1) Yhteys EU:n strategioihin, Suomen saamiin maakohtaisiin suosituksiin sekä kansallisiin strategioihin

Euroopan vihreän kehityksen ohjelman mukaan EU pyrkii eroon kasvihuonekaasujen netto-päästöistä vuoteen 2050 mennessä. Energiatehokkuus tunnistetaan ohjelmassa tärkeäksi tavoitteeksi, jolla vähennetään kasvihuonekaasupäästöjä ja samalla muun muassa varmistetaan kestävä energiahuolto. Ohjelman yksi teema on rakentaminen ja kunnostaminen energia- ja resurssitehokkaalla tavalla. Ohjelmassa todetaan, että EU:n ja jäsenvaltioiden olisi panostettava julkisessa ja yksityisessä omistuksessa olevien rakennusten kunnostamiseen

Komissio antoi 15.12.2021 ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston uudelleen laadituksi direktiiviksi rakennusten energiatehokkuudesta ja täydensi sitä REPowerEU-suunnitelman yhteydessä annetulla ehdotuksella aurinkoenergian käytön edistämisestä. Direktiiviehdotus sisältää aikatauluineen ehdotukset mm. uudisrakennusten päästöttömyydestä, energiatehokkuudeltaan huonoimpien olemassa olevien rakennusten energiatehokkuuden parantamisvelvoitteesta määräajassa sekä aurinkoenergiajärjestelmien lisäämisestä rakennuksiin. Lisäksi muutoksia ehdotetaan mm. energiatodistuksiin, sähköajoneuvojen latauspisteiden ja automaatiojärjestelmien asentamisvelvoitteisiin sekä lämmitys- ja ilmastointijärjestelmien tarkastuksiin. Kansallinen rakentamisen perusparannussuunnitelma olisi laadittava ja rakennusten perusparannuspassi otettava käyttöön. EU-lainsäätäjien tavoitteena on päästä sopuun vuoden 2023 loppuun mennessä.

Euroopan komission heinäkuussa 2021 antaman niin kutsutun 55-valmiuspaketin ehdotuksilla toimeenpannaan EU:n ilmastolaissa asetetut tavoitteet. Komission Fit for 55 -lainsäädäntöpaketin ehdotuksia on yhteensä yli kymmenen mukaan lukien päästökauppadirektiivi, taakanjakoasetus, LULUCF-asetus, uusiutuvan energian direktiivi, energiatehokkuusdirektiivi, autojen ja pakettiautojen CO₂-raja-arvot ja hiilirajamekanismi. Komission esityksessä Suomen uutena velvoitteena on vähentää taakanjakosektorin (liikenne, rakennusten erillislämmitys, maatalous, jätehuolto, F-kaasut) päästöjä 50 % vuoden 2005 tasoon verrattuna. Osana 55-valmiuspakettia komissio antoi direktiiviehdotuksen EU:n päästökauppadirektiivin muuttamiseksi. Päivitetty päästökauppadirektiivi julkaistiin 10 päivänä toukokuuta 2023 ((EU) 2023/959). Uusi päästökauppa kattaa tieliikenteen, rakennusten erillislämmityksen, rakentamisen sekä nykyisen päästökaupan ulkopuolisen teollisuuden ja energiantuotannon fossiilisen polttoaineen.

Suomen saamista komission maakohtaisissa suosituksissa kannustetaan toteuttamaan toimia, joilla investointeja keskitetään vihreään siirtymään ja digitaaliseen muutokseen, erityisesti puhtaaseen ja tehokkaaseen energian tuotantoon ja käyttöön.

Kansallinen ilmastolaki tuli voimaan heinäkuussa 2022. Ilmastolain ohjausvaikutusta vahvistettiin aiemmasta. Jotta hiilineutraalisuus, ilmastonkestävyys ja muut sitovat kansainväliset ja EU-tason ilmastotavoitteet saavutetaan, ilmastolaissa asetetaan kansallisia ilmastotavoitteita, joihin kuuluu muun muassa tavoite hiilineutraaliudesta vuoteen 2035 mennessä. Toimista ilmastopäästöjen vähentämiseksi tai ilmastomuutokseen sopeutumiseksi määritetään ilmastolain nojalla laadittavissa ilmastopolitiikan suunnitelmissa.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ilmastopolitiikan yhtenä painopisteenä on päästöjä vähentävien ja hiiltä talteen ottavien ratkaisujen hyödyntäminen teollisuudessa ja energiantuotannossa. Hallitusohjelmassa asetetaan visioksi, että Suomi nousee energian ja ilmastokädenjaljen edelläkävijäksi. Hallitus tavoittelee rakentamisen energiankulutuksen vähentämistä ja rakennusten energiatehokkuuden parantamista kustannustehokkain keinoin. Lisäksi hallitusohjelmassa tunnustetaan tarve kulutusjoustoon sähkönkäytössä, energiansäästöön ja vähäpäästöiseen rakentamiseen.

Hallitusohjelman mukaan aurinkovoimainvestointeja edistetään maankäytön kannalta sopiville paikoille yhtenä keinona tasapainottaa uusiutuvan sähköntuotannon ajallista vaihtelua. Aurinkovoimarakentamista ohjataan rakennettuun ympäristöön, turvetuotannosta vapautuneille alueille ja joutomaille pyrkien välttämään tuotannossa olevien peltojen ja metsämaan merkittävä käyttö aurinkovoimaan. Hallitus varmistaa, että aurinkoenergiapuistojen sääntely- ja lupaprosessit ovat yhtenäisiä, joustavia ja ennustettavia koko maassa.

Ilmasto- ja energiastrategia, keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma (KAISU) ja maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmat laaditaan siten, että ne toteuttamalla Suomi saavuttaa hiilineutraaliuden vuoteen 2035 mennessä ja täyttää kiristyvät EU-velvoitteet. KAISU:n päivitys valmistui vuonna 2022. Siinä määritellään EU:n päästökauppajärjestelmän ulkopuolisen ns. taa-kanjakosektorin uudet politiikkatoimet. KAISU:n kanssa koordinoitusti valmisteltu kansallinen ilmasto- ja energiastrategia kattaa kaikki kasvihuonekaasupäästölähteet eli lisäksi päästökaupasektorin, maankäyttösektorin ja hiilinielut.

Suomen pitkän aikavälin korjausrakentamisen strategia 2020–2050 linjaa kustannustehokkaat keinot, joilla olemassa oleva rakennuskanta saatetaan erittäin energiatehokkaaksi ja vähähiiliseksi vuoteen 2050 mennessä. Siinä esitetään yleiskatsaus Suomen rakennuskannasta, tavoitteet energiatehokkuudelle, kustannustehokkaat korjaustoimenpiteet ja niiden rahoitus sekä politiikkatoimet, joilla edistetään rakennusten korjaamista energiatehokkaiksi ja lämmityksen suhteen vähähiiliseksi. Strategia on osa vuonna 2018 voimaan tulleen rakennusten energiatehokkuusdirektiivin toimeenpanoa. Strategian toimenpiteille valmistui toimeenpanosuunnitelma keväällä 2021.

Kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseen ja energiatehokkuuteen liittyviä hankkeita on rahoitettu ajalla 2021–2023 EU:n elpymisvälineestä (Recovery and Resilience Facility, RRF). Valta-kunnallisesta temasta ei voida rahoittaa samoja hankkeita, mutta teeman on tarkoitus tukea osaltaan RRF-kokonaisuuteen sisältyviä energiatehokkuuden ja hiilineutraalisuuden edistämisen tavoitteita.

2) Lisäarvo kansalliseen toimintaan ja yhteistyö alueellisen rakennerahastotoiminnan kanssa

Valtakunnallisella toiminnalla haetaan laajempia maakuntarajat ylittäviä skaalautuvia demonstraatiohankkeita, jotka pohjautuvat kokeilukulttuuriin ja uusien toimintamallien esiin tuomiseen. Valtakunnalliset hankkeet kohdistuvat useamman suuralueen tarpeisiin ja laajimmillaan tähtäävät valtakunnalliseen hyödynnettävyyteen. Valtakunnallisten hankkeiden tuloksena syntyy joko suoraan laajasti hyödynnettäviä tai sovellettavia ja skaalautuvia vihreän siirtymän ratkaisuja. Hakijoita kannustetaan tuottamaan laajaa lisäarvoa sekä jatkohankkeita, joita voi viedä eteenpäin alueellisella rahoituksella tai muiden kansallisten tai kansainvälisten rahoitusväylien kautta.

Mikäli hankkeen on mahdollista saada rahoitusta muista rahoituslähteistä (esim. JTF), se ei voi saada rahoitusta valtakunnallisesta teemasta.

3) Toiminnan kohderyhmät

Yritykset, kehittämissyhtiöt, kunnat, kuntayhtymät, muut alueelliset toimijat, korkeakoulut, tutkimuslaitokset, yhdistykset ja säätiöt

4) Toiminnan konkreettinen sisältö ja mahdolliset alateemat; mitä toiminnalla tavoitellaan ja millaisia muutoksia nykytilanteeseen odotetaan

Toiminnan tavoitteena on edistää valtakunnallisella tasolla energiatehokkaiden ja vähähiilisten ratkaisujen, toimintatapojen- ja mallien kehittämistä ja käyttöönottoa uudis- ja korjausrakentamisessa, teollisuudessa, laitoksissa, rakennuksissa sekä julkisella että yksityisellä sektorilla.

Toiminnalla pyritään myös edistämään energiatehokkuuteen liittyvää innovaatiotoimintaa sekä ratkaisujen ja innovaatioiden demonstraatiota ja pilotointia skaalautuvissa ja siirrettävissä hankkeissa. Lisäksi vahvistetaan yhteistyötä ja osaamisen hyödyntämistä eri sektoreiden (yritys, kunnat, tutkimustahot) välillä. Keskeisenä päämääränä on kasvihuonekaasupäästöjen kustannustehokas vähentäminen.

Tavoitteena on edistää toimenpiteillä synergioita YM:n valtakunnallisten teemojen välillä. Synergiat voivat liittyä esimerkiksi energiatehokkuutta parantaviin ratkaisuihin, jotka samalla vahvistavat varautumista muuttuviin sääolosuhteisiin, tai vähähiilisen kiertotalouden tavoitteita edistäviin materiaalitehokkuuden ratkaisuihin.

Vihreään siirtymään kuuluu keskeisesti ei merkittävää haittaa -periaate (Do no significant harm), mikä pitää sisällään, etteivät hankkeet saa aiheuttaa merkittävää haittaa millekään EU:n taksonomia-asetuksessa määritellylle ympäristötavoitteelle. Hankkeiden tulee noudattaa DNSH-periaatetta, siltä osin kuin se on olennainen hankkeessa.

Hankkeet voivat liittyä esimerkiksi seuraaviin teeman osa-alueisiin:

- Energia- ja materiaalitehokkaat elinkaariratkaisut rakentamisessa, ml. korjausrakentaminen, sisäilman laatu, rakennusten ilmastokestävyys muuttuvissa olosuhteissa sekä vähähiilisuuden edistäminen olemassa olevaa rakennuskantaa ja muuntojoustavuutta sekä purkumateriaalia hyödyntämällä
- Kehitetään energiatehokasta puurakentamista, rakentamisen kestävyyttä ja pitkään hiiltä sitovia tuotteita ja tuotantotapoja
- Kehitetään työvälineitä ja datan hyödyntämisen ratkaisuja hiilijalanjäljen, päästövähennysten ja erilaisten toimenpiteiden seurantaan ja arviointiin yrityksissä ja kunnissa sekä edistetään kestäviä julkisia hankintoja ml. ilmastokriteerit
- Uusiutuvan energian käyttöönotto, fossiilisesta energiasta luopuminen, energian säästö, hukkalämmön hyödyntäminen, omaenergiatuotanto

- Edistetään ja tuetaan energiatehokkuutta ja siihen kytkeytyvää uusiutuvaa energiaa koskevaa yhteistyötä, yrityssektorin, kuntien, tutkimustahojen ja kolmannen sektorin kanssa, ml. energiayhteisöjen toteutusmallit ja menetelmät uusiutuvan energian yhteensovittamiseksi muuhun alueidenkäyttöön
- Digitaaliset ja älyratkaisut sekä rakennusautomaatio edellä kuvatuissa energiatehokkuuden ja uusiutuvan energian hyödyntämisen toimenpiteissä, esimerkiksi rakennusten kyvykkyyden kehittäminen kysyntäjoustoon osallistumiseksi reservi- ja säätösähkömarkkinoilla.

5) Yhteistyö, kumppanuudet, yhteiskehittäminen; mitä toimijoita mukana suunnittelussa ja toteutuksessa, missä rooleissa; millä tavoin osallistettu kohderyhmää

Haettavien hankkeiden tulee lähtökohtaisesti olla useampien toimijoiden yhteistyöhankkeita sekä useamman maakunnan alueella toteutettavia. Jo suunnitteluvaiheessa tulee huomioida yhteiskehittäminen sekä kohderyhmät.

Ympäristöministeriön vastuulla oleville energiatehokkuus-, ilmastonmuutos- ja kiertotalousteemoille on perustettu yksi yhteinen koordinaatiohanke, jonka tehtävänä on vahvistaa toiminnan vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta fasilitoimalla kunkin teeman hankkeiden keskinäistä ja teemojen välistä yhteistyötä sekä aktivoida ja verkottaa hakijoita. Koordinaatiohankkeen tarkoitus on myös koota yhteen samassa teemassa toimivat valtakunnalliset ja alueelliset rakennerahastohankkeet ja muut keskeiset hankkeet. Hanke vastaa laajasta sisäisestä ja ulkoisesta valtakunnallisen toiminnan tiedottamisesta ja viestinnästä sekä teemaa koskevien parhaiden käytäntöjen kokoamisesta ja levittämisestä.

6) Tulosten mittaaminen ja käytettävät indikaattorit

Tulokset mitataan ja indikaattoritiedot toimitetaan välittävän viranomaisen ohjeistuksen mukaisesti noudattaen kansallista rakennerahasto-ohjelmaa ja sen vaatimuksia tulosten ja indikaattoreiden mittaamisesta ja toimittamisesta.

Valtakunnallisesta teemasta rahoitettaville hankkeille voidaan lisäksi määrittää oma teemakohtainen tulosten mittaamisen ja seurannan toimintatapa (esim. erillisselvitys).

7) Toiminnan jatkuminen teemaan kuuluvien hankkeiden päättymisen jälkeen

Hankkeen toteuttajat ottavat jo hakemusvaiheessa kantaa hankkeen jatkumiseen ja tulosten hyödyntämiseen myös laajemmin. Tavoitteena on, että hankkeiden myötä Suomeen syntyy uusia energiatehokkuuteen liittyviä toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä, joilla vastataan hiilineutraaliuden ja vihreän siirtymän haasteisiin ja joita voidaan hyödyntää myös hankkeiden päättymisen jälkeen.

8) Viestintäsuunnitelma

Hankkeen toteuttajat ottavat jo hakemusvaiheessa kantaa viestintään, laativat viestintäsuunnitelman ja raportoivat tarvittaessa viestinnän toteutuksesta. Välittävä viranomainen osaltaan viestii yhdessä sovitulla tavalla valtakunnallisista teemahankkeista.